

ЎЗМУ ХАБАРЛАРИ

ВЕСТНИК НУУЗ

АСТА NUUZ

МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИ ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ

**ЖУРНАЛ
1997
ЙИЛДАН
ЧИҚА
БОШЛАГАН**

**2021
1/6/1**

**Ижтимоий-
гуманитар
фанлар
туркуми**

Бош муҳаррир:

И.У.МАДЖИДОВ – т.ф.д., профессор.

Бош муҳаррир ўринбосари:

Р.Х.ШИРИНОВА – ф.ф.д., профессор

Таҳрир хайъати:

Сагдуллаев А.С. – т.ф.д., проф.

Аширов А.А. – т.ф.д., проф.

Баллиева Р. – т.ф.д., проф.

Маликов А.М. – т.ф.д., проф.

Юсупова Д.Ю. – т.ф.д., проф.

Муртазаева Р.Х. – т.ф.д., проф.

Мадаева Ш.О. – ф.ф.д., проф.

Туйчиев Б.Т. – ф.ф.д., проф.

Мухаммедова Д.Г. – псих.ф.д.

Тўхтаев Х.П. – ф.ф.н., доц.

Болтабоев Ҳ. – фил.ф.д., проф.

Рахмонов Н.А. – фил.ф.д., проф.

Жабборов Н.А. – фил.ф.д., проф.

Сиддикова И.А. – фил.ф.д., проф.

Ширинова Р.Х. – фил.ф.д., проф.

Садуллаева Н.А. – фил.ф.д., доц.

Арустамян Я.Ю. – фил.ф.д., доц.

Пардаев З.А. – фил.ф.ф.д., PhD.

Масъул котиб: **З. МАЖИД**

ТОШКЕНТ – 2021

МУНДАРИЖА

Тарих

Махмудов О. Асарлари ўрта аср Европа таржима марказларида латин тилига ўтирилган яхудий олимлар.....	4
Мачин Г. Нуриддин Акрамович Мухитдинов: политический дискурс со странами азиатско-тихоокеанского региона (агр) (штрихи к политическому портрету).....	8
Расулова Н. Сиёсий партиялар генезиси ва эволюцияси.....	16
Розимова Ё. Амир Темур ҳарбий стратегиясида ҳийлакорлик усуллари.....	20
Файзуллаева М. Ўзбек миллий таомларига хос ижтимоий-маданий анъаналар (Сурхон воҳаси мисолида).....	24
Хуррамов Х. Oks sivilizatsiyasini davrlashtirish muammosiga doir mulohazalar.....	28

Фалсафа. Педагогика. Методика. Социология

Abdullayev B. Intellektual tizimlarning ta'lim jarayonidagi ro'li.....	31
Абдурахмонова М. Мактабларда болаларни зўравонликдан ҳимоялашда ижтимоий иш касбий фаолият усуллари.....	34
Абброва У. Оила, маҳалла ва таълим муассасалари ижтимоий-педагогик ҳамкорлигининг ўрганилганлик ҳолати.....	39
Aytmuratova P., Esanova M. Methods to increase the effectiveness of innovative methods in teaching foreign languages.....	43
Ахмаджонов О. Электрон маданият масалаларига оид баъзи фикрлар.....	46
Бегматов Б. Техника олий таълим муассасаларида талабаларни касбий фаолиятга тайёрлашда амалиётларнинг аҳамияти.....	49
Ботиров Б. Бурҳониддин Марғиновичнинг “Ал-Ҳидоя” асарида инсон ҳуқуқларига оид нормаларнинг умумий тавсифи.....	52
G'arragov E. Ijtimoiy innovatsiyalarning turlari va jamiyat sohalarida qo'llanilishining ijtimoiy-falsafiy tahlili.....	56
Дадабаев О. Моделирование учебно-тренировочного процесса и соревновательной деятельности юных дзюдоистов.....	60
Джумакулов Ш. Аксиологик қарашлар орқали талабаларнинг фуқаролик компетенциясини ривожлантириш.....	64
Джурраев Л. Ёшлар иқтисодий ҳулқ-атворида трансформация.....	68
Дуланов Б. Янги Ўзбекистонда сиёсий оннинг вазифалари ва уни шакллантириш йўллари.....	71
Жабборова О. Бошланғич таълим методикасининг хорижий тажрибалари: Ушинский методологияси.....	75
Жўраев Р. Давлатни ҳудудий-сиёсий ташкил этишда ҳудудларнинг институционаллашуви.....	79
Закирова М. Ўзбекистон Республикасининг туризмни ривожлантириш истиқболлари.....	82
Izbullayeva G. Nosiriddin Tusiyning "Axloqi Nosiriy" asarida yosh davrlar pedagogikasi va psixologiyasi.....	86
Исматова Ш. Хорижий тилларни ўқитишда талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини кредит-модуль тизимида баҳолашнинг назарий асослари.....	90
Йўлчиев М. Техника йўналишидаги талабаларни ўқитишда компетентлик таълим жараёни ривожланишининг муҳим омилли.....	93
Кадиров М., Абдурахимов А. Глобал фуқаролик жамияти парадигмасини ривожлантириш асослари.....	96
Kamalova D., Qarshiboyev Sh. Zamonaviy shart-sharoitlarda bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik madaniyatni rivojlantirishning ilmiy- metodologik asoslari.....	99
Камолова К. Турмуш тарзи: Янги Ўзбекистонда янгиланиш ва таракқиёт омиллари.....	103
Кенжаев З. Турмуш тарзи: ёшларнинг сиёсий фаоллиги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш истиқболлари.....	105
Кудратуллаева Р., Имомов И. Армон муаммосининг илмий-методологик асослари.....	108
Qizmanova G. O'quvchilarning matematikadan matnli masalalarni tahlil qilishda, masalalarni o'qitish bosqichlarining o'rni.....	112
Мадрахимов А. Мактабларда зўравонликнинг олдини олишнинг тизимли таҳлили.....	115
Максудова Х. Нолисоний олий таълим муассасаларининг инглиз тили машғулотларида педагогик технологиялардан фойдаланиш усуллари.....	119
Мамутова Г. Булажак ўқитувчиларининг ахборот-коммуникатив компетентлигини ривожлантиришнинг дидактик хусусиятлари.....	123
Матчанов Б. Мактабгача таълим ташкилотларида катта гуруҳ тарбияланувчиларни маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг илмий-назарий асослари.....	127
Махаммадjonov T. Klinik biologik kimyo fanini o'qitishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish.....	130
Махманов Э. Физика дарсларида талабаларнинг мантикий фикрлаш қобилияти ва касбий компетенцияларини шакллантириш.....	134
Мўминов Б., Джурраев Д. Ўқув жараёнини самарали ташкил этишда Canva дастурининг имкониятлари.....	140
Muxitdinov A. Konstruktiv kompetensiyalarni shakllantirishda 3D texnologiyalarning didaktik xususiyatlari.....	144
Мухитдинова Х. Ўзбек тили миллий реалияларини хорижий тилларга аслиятида ўзлаштириш муаммолари.....	150
Намазова Ю. Таълим фалсафасида миллий – маънавий тафаккур таракқиёти ва миллий ўзлиқни англаш.....	153
Нарбеков Н. Талабаларни инновацион муҳандислик фаолиятига тайёрлашда таълим технологияларидан фойдаланишнинг аҳамияти.....	157
Наримбетова З. Умумий ўрта таълим мактабларида геометрия фанини ўқитишнинг меъерий факторлари.....	161
Nematov L. Oliy ta'limda o'qitish samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishlari.....	165
Nortojiyev A. Fizika mashg'ulotlarini integrativ va pedagogik texnologiyalar asosida o'qitish usullari.....	168
Nuraliyeva O. Analysis of innovative methods' effectiveness in teaching foreign languages.....	173
Omonov R. Tabiatshunoslik darslarida kichik maktab yoshidagi bolalarda ekologik fikrlashni shakllantirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar tizimi.....	175
Отакулов Ш. Гендер тенгликка амал қилиш сиёсати реаллик сифатида.....	180
Radjarova N. Oilaviy munosabatlarda gender stereotiplari.....	185
Rejarova D. O'zbekistonda Talis tadqiqotlariga tayyorgarlik ishlarini isloh etish.....	188
Сангирова З. Умумтаълим мактабларида замонавий таълим муҳитини яратишда ўқув-лойиҳа ишларининг ўрни.....	192
Сатторов А. Марказий Осиё минтақаси хавфсизлигига дин ниқобидаги терроризмининг хавфи.....	196
Толибов Б. Шарқ мутафаккирларининг ижтимоий хизматлар борасидаги ёндашувлари.....	200
Толибов Ф. Диний экстремизм тушунчасининг мазмун ва моҳияти.....	203
Тоҳириён А. Бобур шахсияти тимсолида тарихий хотирани шакллантиришнинг тарбиявий аҳамияти.....	208
Тўракулов З. Рақамлаштиришдан рақамли саводхонликка қадар: илмий-назарий таҳлил.....	213
Тўхтасинов Б. Давлат ва миллат муштараклигининг ижтимоий-фалсафий негизлари.....	218

УДК: 321.013

Рўзимат Жўраев,

Наманган давлат университети профессори, сиёсий фанлар доктори

INSTITUTIONALIZATION OF TERRITORIES IN THE TERRITORIAL AND POLITICAL ORGANIZATION OF THE STATE

Annotation

In this article, the process of institutionalization of regions in the territorial and political organization of the state is important in achieving the balance of national and regional interests. At the same time, it is noted that in the process of modernization of the country there are a number of problems associated with the organization of "center-territory" relations on the basis of modern requirements.

Key words: territorial interests, institutionalization, "center-territory", "mass government", local government, decentralized, regional models, zoning.

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ ТЕРРИТОРИЙ В ТЕРРИТОРИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВА

Аннотация

В данной статье процесс институционализации регионов в территориально-политическом устройстве государства важен для достижения баланса национальных и региональных интересов. При этом отмечается, что в процессе модернизации страны возникает ряд проблем, связанных с организацией отношений «центр-территория» на основе современных требований.

Ключевые слова: территориальные интересы, институционализация, «центр-территория», «массовое управление», местное самоуправление, децентрализованное, региональные модели, зонирование.

ДАВЛАТНИ ХУДУДИЙ-СИЁСИЙ ТАШКИЛ ЭТИШДА ХУДУДЛАРНИНГ ИНСТИТУЦИОНАЛЛАШУВИ

Аннотация

Ушбу мақолада Умумдавлат ва ҳудудий манфаатлар мутаносиблигига эришишда давлатнинг ҳудудий-сиёсий ташкил этишида ҳудудларнинг институционаллашув жараёни муҳим аҳамиятга эга эканлиги. Шу билан бир қаторда, мамлакатни модернизация қилиш жараёнида "марказ-ҳудуд" муносабатларини замонавий талаблар асосида ташкиллаштириш билан боғлиқ қатор муаммолар мавжудлиги кўрсатилиб, халқ ҳокимиятининг аралаш – давлат-ижтимоий ҳокимият шакли маҳаллий ўзини ўзи бошқариш усуллари батафсил тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: ҳудудий манфаатлар, институционаллашув, "марказ-ҳудуд", "оммавий ҳокимият", маҳаллий ҳокимият, номарказлашган, минтақавий моделлар, минтақалаштириш.

Кирish (Introduction). Умумдавлат ва ҳудудий манфаатлар мутаносиблигига эришиш давлатнинг ҳудудий-сиёсий ташкил этишида ҳудудларнинг институционаллашувига бевосита боғлиқдир. Ўз навбатида, ҳудудларнинг институционаллашувига натижасида ҳудудий жамоа ҳамда маҳаллий ҳокимият институтининг шаклланиши давлатнинг ҳудудий-сиёсий ташкил этилиши, ҳокимият ва бошқа шундоқ ҳам баҳсли сиёсий категорияларни янада тиниклаштириш масаласини қайтадан кўтармоқда. Мустақил сиёсий фанга айланган крталогияда [1], умуман, сиёсий ҳокимиятни амалга оширишда маҳаллий ҳокимият институтининг ўрганилмаганлиги халқ, оммавий, давлат, хусусан, сиёсий ҳокимият категорияларини тадқиқ этиш эҳтиёжини намоён қилади. Мазкур тушунчаларни аниқламай, ҳудудларни институционаллашувига, яъни марказ ва ҳудудий бирликлар манфаатларининг мутаносиблигига эришиб бўлмайди.

Шу билан бир қаторда, мамлакатни модернизация қилиш жараёнида "марказ-ҳудуд" муносабатларини замонавий талаблар асосида ташкиллаштириш билан боғлиқ қатор муаммолар мавжудлиги ҳам аён бўлмоқда. Аини пайтда 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг биринчи устувор йўналиши давлат ва жамият қурилишини такомиллаштиришга йўналтирилган демократик

ислохотларни чуқурлаштириш ва мамлакатни модернизация қилишда парламентнинг ролини янада кучайтиришни назарда тутати [2].

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили (Literature review). Конституциявий ҳуқуқ бўйича энциклопедик луғатларда "оммавий ҳокимият" халқ ҳокимияти деб эътироф этилиб, унинг, биринчидан, давлат ҳокимияти, иккинчидан, ижтимоий ҳокимият ва, учинчидан, аралаш шаклларда амалга оширилиши кўрсатилган. Умуман, зикр этилган энциклопедик луғатларда давлат ҳокимияти бевосита халқ ва давлат органлари томонидан амалга оширилиши таъкидланади. Ижтимоий ҳокимият эса, фуқароларнинг сиёсий партиялар ва бошқа жамоат бирлашмаларидаги фаолиятида намоён бўлади. Халқ ҳокимиятининг аралаш – давлат-ижтимоий ҳокимият шакли маҳаллий ўзини ўзи бошқаришда амалга оширилиши кўрсатилган. Ушбу таъриф халқ, оммавий ҳокимият тушунчаларига аниқлик киритади. Аммо оммавий ҳокимият табиати мазкур таснифдан ижтимоий ҳокимиятни чиқариб ташлаш ва давлат-ижтимоий ҳокимиятининг аралаш шакли ўрнига маҳаллий ҳокимият тушунчасини ишлатиш мантиқан тўғрроқ бўлишини кўрсатмоқда.

Маълумки, оммавий, яъни халқ ҳокимияти ҳудудий ва умуммажбурий характерга эга бўлади. Ижтимоий ҳокимият эса, зикр этилган иккала белгининг бирортасига ҳам эга эмас. Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш

айрим давлатларда жамоат бошқаруви сифатида эътироф этилса ҳам, барча давлатларда маҳаллий ёки муниципал ҳокимиятни амалга ошириши шубҳа остига олинмайди. Россиялик ҳуқуқшуносларнинг “маҳаллий ҳокимият – периферияда, Россия Федерациясида субъектлар ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш даражасида фаолият кўрсатадиган ҳар қандай ҳокимият инстанциялари” [3] деган таърифи мантикийдир. Бундан оммавий ҳокимият давлат ва маҳаллий ҳокимиятларидан иборатдир.

Хорижий давлатлар амалиётида оммавий ҳокимият давлат ва муниципал ҳокимиятларга ажратилган [4]. Лекин маҳаллий ҳокимиятнинг турлича номланиши муайян методологик муаммоларни вужудга келтиради. Тўғри, муниципалитет – давлат ҳокимиятидан мустақил маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органи маъносини англатади. Лекин айрим давлатларда маҳаллий ҳокимият органлари муниципалитетлар деб номланмайди. Шу туфайли, оммавий, хусусан маҳаллий бошқарувнинг турли кўринишларига умумий тасниф бериш, ягона тизимга келтириш мақсадида ҳудудий органлар ҳокимиятнинг “маҳаллий” деб аталиши мантиқан тўғри бўлади.

Маҳаллий ҳокимият минтақа, туман, шаҳар ҳудудий бирликларида амалга оширилади. Унинг мазмунига кўра, маҳаллий ҳокимиятнинг ҳар бир органи ўз ваколатлари доирасидаги масалаларни мустақил равишда амалга оширади. Бундай ёндашувда давлатнинг ҳудудий-сиёсий ташкил этиш ҳудудларнинг институционаллашувига қулай назарий асос яратади. Лекин хорижий давлатларда ҳудудий-сиёсий ташкил этиш амалиёти, сиёсий ва ҳуқуқий фанларда турли қарашларнинг мавжудлиги кўзланган мақсадга эришишни кийинлаштиради.

Айрим тадқиқотчилар давлатнинг ҳудудий-сиёсий ташкил этилишини белгилаш учун икки, яъни “ҳудудий-сиёсий уюшма” ва “сиёсий-ҳудудий бўлиниш” [5] тушунчаларини ишлатганлар. Шунингдек, федерацияларга тарихан шакланган миллий, маданий, диний ва бошқа хусусиятларга эга автоном субъектлардан ташкил этилганлиги туфайли – давлат-миллий тузилиши [6], унитар давлатларга марказлашган давлат сифатида маъмурий-ҳудудий тузилиш тушунчалари қўлланилади. Булардан ташқари, хорижий давлатлар қонучилиги ва илмий мулоқотида “давлатнинг ташкил этилиши”, “давлатнинг маъмурий-ҳудудий бўлиниши”, “давлат тузилиши” ёки “оммавий ҳокимиятнинг ҳудудий ташкил этилиши” ва бошқа тушунчаларнинг ҳам қўлланиши мазкур институтни ўрганишни кийинлаштиради.

Тадқиқот методологияси (Research Methodology). Ҳудудий давлатни шакллантириш унитар давлатларда, жумладан Ўзбекистонда кечаётган номарказлаштириш, ўз-ўзини бошқаришни ривожлантиришда намоён бўлади. Чунки ҳудудлар мустақиллигини кенгайтириш уларнинг давлат ҳокимияти органлари ваколатларини амалга оширишда фуқаролар иштирокини фаоллаштириш ва самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Шунингдек, Ўзбекистонда илмий мулоқотга кириб келаётган ҳокимиятларнинг вертикал бўлиниши [7] ғояларини, марказ ва минтақалар баробарида, қуйи ҳудудий бирликларга қўллаш ҳудудий давлатни шакллантиришнинг назарий асосларини янада кенгрок ёритиш имконини беради. Зеро, ҳудудий автономия давлат ва унинг ҳудудий бирликлари ўртасидаги ҳокимият муносабатларини тартибга солишни назарда тутаяди.

Айрим тадқиқотчилар мавжуд оммавий бошқарув хусусиятларини умумлаштириб, уни ҳамкорлик (нисбий автономия деб ҳам юритилади [8]), агентлик, “ўзаро алоқа концепцияси” каби моделларга таснифлаши алоҳида

қизиқиш уйғотади. Ҳамкорлик моделида марказий ва маҳаллий ҳокимият органлари ўртасида дўстлик, ҳамкорлик муносабатлари ўрнатилади (АҚШ, Швейцария, Голландия – Ж.Р.). Агентлик моделида маҳаллий ҳокимият органларига марказий ҳокимиятнинг жойлардаги агентлари сифатида қаралиб, улар давлат томонидан самарали фаолиятнинг қафолати ҳисобланади. “Ўзаро алоқа концепцияси”да маҳаллий бошқарувнинг нисбатан мустақиллиги инобатга олиниб, давлат ва маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятининг ўзаро боғлиқ томонлари аниқ ваколатлар доирасида белгилаб олинади [9]. Биринчи ва иккинчи моделлар таснифида марказ ва ҳудудлар ўртасидаги муносабатларнинг мазмуни эмас, ҳолатига кўпроқ эътибор берилиб, учаласи ҳам давлатнинг деярли барча ҳудудий-сиёсий ташкил этиш шакллари тааллуқлидир.

Бошқарув таснифларидан француз сиёсатшуноси Р.Драгоннинг маҳаллий бошқарув моделлари ҳақидаги фикрлари эътиборга лойиқдир. Унинг маҳаллий бошқарув шакллари тўрт гуруҳга: 1) федерация, 2) ўзини ўзи бошқариш, 3) номарказлашган 4) марказлашган бошқарувларга ажратиши ҳам федератив, ҳам ҳудудий, ҳам унитар давлатлар бошқарувини камраб олишга даъвогарлик қилади [10]. Ушбу тасниф бошқарувни объектив моделлаштирмасида, давлат амалиёти, сиёсий ва ҳуқуқий фанлардаги давлатни ҳудудий-сиёсий ташкил этишнинг анъанавий меъёрларидан ташқари чикди. Илк бор оммавий бошқарувни марказ ва ҳудудлар ўртасидаги мавжуд муносабатлардан келиб чиққан ҳолда, моделлаштириш зарурати асослаб берилди. Бирок, давлат сиёсий-ҳудудий тузилишининг бугунги кунда эътироф этилган тушунчаси ва таснифи давлат бошқарувининг фақат унитар, федератив ва минтақавий моделларини расман тан олмакда.

Унитар, федератив ва минтақавий моделларнинг биринчисида давлат бошқаруви маъмурий-ҳудудий бирликлар (вилоят, туманлар ва х.к.) воситасида амалга оширилади, иккинчисида федерация субъектлари давлатнинг таркибий қисмлари бўлади (маъмурий-ҳудудий бўлиниш уларнинг ерларида амалга оширилади), учинчисида, аввал давлат ҳудуди автоном тузилмаларга тақсимланиб, кейинчалик улар маъмурий-ҳудудий бирликларга бўлинади [11]. Ушбу таснифда қуйи ҳудудий бирликларнинг инобатга олинмаганлиги табиий ҳол. Лекин унитар давлатларда бошқарувни амалга ошириш шакллари берилган таърифлар ушбу таснифни қайта кўриб чиқиш эҳтиёжини намоён қилмоқда.

Одатда, унитар давлатдаги бошқарувнинг амалга оширилиши марказлашган, номарказлашган ва нисбатан номарказлашган шакллarga ажратилади. Марказлашган бошқарувда давлатнинг барча маъмурий бирликларида вакиллик органлари бўлмаслиги мумкин, мавжуд бўлганда ҳам, маҳаллий ҳокимият органларининг барча мансабдор шахслари юқоридан тайинланади (Индонезия). Номарказлашган бошқарувда жойларда марказдан тайинланган, умумий ваколатларга эга бўлган мансабдор шахслар мавжуд бўлмайди. Қуйи бўғинларда йиғинлар чақирилса, юқоридагиларга кенгашлар сайланади. Айрим маҳаллий мансабдор шахслар ҳам сайланиши мумкин (Буюк Британия, Япония ва бошқ.). Нисбатан номарказлашган бошқарув маъмурий-ҳудудий бирликларда ҳам марказдан тайинланган, умумий ваколатларга эга бўлган мансабдор шахслар (масалан, префект), ҳам сайланган Кенгашлар мавжудлиги билан ажралиб туради. Кенгаш ёки бевосита аҳоли маъмурият раҳбарини сайлайди. Қуйи маъмурий бирликларда эса, кенгашнинг ўзи маҳаллий масалаларни ҳал қиладиган мэрни сайлайди (Франция, Украина, Руминия, Ўзбекистонни ҳам ушбу шаклга киритиш мумкин – Ж.Р.).

- **Таҳлил ва натижалар (Analysis and results).** Юқоридагилардан унитар давлатдаги номарказлашган шакл ва ҳудудий давлат модели белгиларининг яқинлигини кўриш мумкин. Бундай бошқарувни ташкил этиш, хусусан куйи ҳудудий бирликлар автономиясини таъминлаш федератив давлатлар субъектларида ҳам долзарб масалалардан ҳисобланади. Шу туфайли, унитар давлатнинг номарказлашган шаклини – ҳудудий давлат модели сифатида ажратиш барча давлатларда, хусусан федерацияларда ҳам, оммавий бошқарувни ташкил этиш эҳтиёжларидан келиб чиқади.

Таклиф этилаётган оммавий бошқарувнинг нисбатан номарказлашган ва марказлашган шакллари унитар давлатнинг худди шундай номланган шаклларига мос келади. Ушбу таснифнинг давлат ҳудудий-сиёсий ташкил этилишининг барча шаклларида қўлланиши қатор федератив давлатлар ҳудудий-сиёсий ташкил этилишини объектив баҳолаш ва ривожлантириш истиқболларини белгилаш имконини беради. Масалан, Индонезия, Покистон, Ҳиндистон каби федератив давлатларнинг ҳам нисбатан номарказлашган оммавий бошқарув шаклига эгаллигининг тан олинishi уларда оммавий бошқарувни ривожлантириш истиқболларини белгилаб беради. Демак, оммавий бошқарув ва давлатни ҳудудий-сиёсий ташкил этишнинг янги таснифи барча давлатларда ҳудудларни сиёсатнинг субъектига айланиш, институционалашуви жараёнини ифодалайди.

Оммавий бошқарувнинг таклиф этилаётган модели ҳудудларни ривожланиш тенденцияларига ҳам таъсир килади. Чунки бугунги кунда ҳудудларнинг иктисодий ва сиёсий ривожланиш масалалари фақат минтакалаштириш жараёни сифатида ўрганилади ва ҳал қилинади [12]. Ваҳолабки, иктисодий ва бошқа фанларда таъкидланишича, минтакалар баробарида, бошқа ҳудудлар ижтимоий-иктисодий, сиёсий ривожланиши уларнинг ўз-ўзини бошқаришига бевосита боғлиқ. Шу туфайли, ҳудудлаштириш масалаларини ўрганиш ва амалга ошириш, минтакалаштиришга эса унинг таркибий қисми сифатида қаралса мақсадга мувофиқ бўлади.

Ҳудудлар ўзини ўзи ривожлантиришда номарказлаштириш институти катта роль ўйнамоқда. Ўз навбатида, номарказлаштириш ҳам маҳаллий бошқарув шакли, ҳам оммавий бошқарув услуби [13] ва уларнинг яқуний мақсади, давлат, ҳудудий ва маҳаллий даражаларда оптимал қарорларни қабул қилишга қаратилиши кўрсатилган. Лекин айримлар номарказлаштиришдан минтакалаштиришни (ҳудудлаштиришни – Ж.Р.) фарқлашади. Номарказлаштириш марказий ҳокимият органлари функцияларини куйига ўтказиш бўлса, минтакалаштириш

(ҳудудлаштириш – Ж.Р.) қарор қабул қилиш жараёнига минтакавий (ҳудудий – Ж.Р.) акторларни киритиш мақсадида мазкур жараёни кенгайтиради [14].

Ҳудудлаштириш, номарказлаштириш, ўзини ўзи бошқариш ва ҳудудлар институционалашувининг бошқа ғоялари давлатни ҳудудий-сиёсий ташкил этиш ҳамда оммавий бошқарувни ҳудудий, номарказлашган, нисбатан номарказлашган, марказлашган шакллари ва моделларига таснифлаш мақсадга мувофиқлигини кўрсатади. Айниқса, ҳудудий оммавий бошқарув модели ҳақидаги тушунчанининг илмий мулоқотга киритилиши бошқарувни демократлаштириш истиқболларини объектив акс эттириб, уларни назарий асослаб беради. Демак, ҳудудий бошқарув қайси даражада ва шаклда амалга оширилмасин, мазкур вазифани бажариш шаклланган вакиллик органлари, уларни ўзини ўзи бошқариш органлари, жамоат ташкилотлари ва фуқаролар билан яқин алоқа ўрнатганлиги ва марказий ҳокимият органларида ўз манфаатларини амалга ошириш имконига эгаллиги билан белгиланади.

Барча давлатларда “марказ-ҳудудлар” ҳокимият муносабатлари ижтимоий тузилиш поляризациясининг кўрсаткичларидан бири ҳисобланади. Ушбу кўрсаткичнинг тотал характерга эга бўлиб бориши барча, хусусан, ўтиш жараёнларини бошидан кечираётган жамиятлар тараккиётига салбий таъсир кўрсатиши [15] табиий ҳолдир. Ушбу тенденция нафақат марказ-минтака, балки барча ҳудудлар, айниқса, шаҳар-кишлоқ ва марказ-кишлоқ ўртасида ҳам кузатилади. Бу объектив жараён бўлиб, унинг салбий оқибатларининг олдини олиш режали ҳудудлаштириш, ҳудудий сиёсат юритишни такозо қилади.

- **Хулоса ва таклифлар (Conclusion/Recommendations).** Хулоса қилиб айтганда, ҳудудий давлатни шакллантириш, яъни ҳудудий оммавий бошқарув модели бугунги кунда оммавий, иктисодий, умуман, ижтимоий бошқарувни ривожлантириш мақсадида шаклланган минтакалаштириш, номарказлаштириш, ўз-ўзини бошқариш каби ғояларни рўёбга чиқаришга хизмат қилади. Ушбу жараёни ҳудудлаштириш сифатида илмий мулоқотга киритиш эса, кўзланган мақсадга эришиш, хусусан, умумдавлат ва ҳудудий манфаатлар мутаносиблигига эришишнинг ташкилий-илмий асосларини тизимлаштириш имконини беради. Шу туфайли, Ўзбекистонда маҳалла, кишлоқ каби ҳудудларни ривожлантириш, номарказлаштириш, умумдавлат ва ҳудудий манфаатлар мутаносиблигига эришишнинг ҳудудлаштириш меъёрларига мувофиқ бўлиши, хусусан, ҳудудларнинг институционалашувини такозо қилмоқда.

АДАБИЁТЛАР

1. Халипов В.Ф. Введение в науку о власти. М.: Технологическая школа бизнеса, 1996. Унинг ўзи. Власть. Основы кратологии. М.: Луч, 1995. Унинг ўзи. Введение в науку о власти. М.: Технологическая школа бизнеса, 1996. Унинг ўзи. Власть. Основы кратологии. М.: Луч, 1995.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони.//Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда
3. Конституционное право. Энциклопедический словарь. Ответственный редактор и руководитель авторского коллектива - доктор юридических наук, профессор С. А. Авакьян. - М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА - ИНФРА М), 2001. С. 351.
4. Чиркин В.Е. Государственное и муниципальное управление: Учебник. — М.:Юристъ, 2003. С. 6.
5. Пронкин С.В., Петрунина О.Е. Государственное управление зарубежных стран / С.В. Пронкин, О.Е.Петрунина 3-е изд., доп. и перераб. - М.: КДУ, 2007. С. 354.
6. Златопольский Д.Л. Государственное право зарубежных стран: Восточной Европы и Азии. Учебник для вузов. - М.: Издательство «Зерцало», 2000. С. 179.
7. Рузметов Х. Принцип разделения властей в организации деятельности местных органов государственной власти // Хуқук, Право, Law. 2004/2. С. 34.

8. Local Government in Europe: Trends and Developments / Ed. R. Bartly, G. Stoker. Houndmills, 1991. P.6.
9. Қаранг: Смольяков А.А., Сулаков М.С. Историко-правовые тенденции распределения властных полномочий в области обеспечения законности между органами государственной власти и местным самоуправлением // История государства и права, 15/2007. С. 37.
10. Драго Р. Административная наука. - М.: Прогресс, 1982. С. 125.
11. Чиркин В.Е. Опыт зарубежного управления (государственное и муниципальное управление): -М.:Юристъ,2006. С. 32.
12. Малин А.С. Региональное управление - М: Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2006. С. 17.
13. Тихомиров Ю.А. Централизация и децентрализация: динамика соотношения // Журнал российского права, 2/2007. С. 104.
14. Гоптарева И.Б. Некоторые проблемы многоуровневого управления в России; политико-правовой аспект // Современное право, 1/2007. С. 49.
15. Тощенко Ж.Т. Социология. 2-е изд., доп. и перераб. -М.: Прометей, Юрайт, 1999. С. 180.